

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.

ZARZĄD CYWILNY ZIEM WŚCHODNICH
KOMISARIAT GENERALNY

1183/12.

Sekcja I
Wydział spr. nar. i pr. og.

Do Sekretariatu Politycznego
Naczelnika Państwa,

№ 18p.
dn. 25 lipca 1919 r.

W odpowiedzi należy powołać się na
powyższe № i datę:

w B e l w e d e r z e .

Przy niniejszym załączamy do użytku poufnego
"Memoriał w sprawie Łotwy" p. Władysława Sołtana, delego-
wanego przez Komisariat Generalny w celu zbadania sta-
nu rzeczy na miejscu.

Szef Sekcji *J. Kłosa*

Naczelnik Wydziału *St. Krapczyński*

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
ADJUTANTURA GENERALNA
WARSZAWA

L. Dz. 1183/12 dnia 26/VII 1919 r.
L. Dział. Wydział.

PILSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

1183/P2

władze polskie, wysyłając mnie do Łotwy poleciły:

- 1/. zbadać warunki życia politycznego na Łotwie
- 2/. nawiązać stosunki z łotewskimi sferami miarodajnymi.

I. Życie polityczne na Łotwie.

Dążenia Łotwy do zdobycia ^{większej} jaknajprędzej samodzielności kulturalnej i politycznej datują się już oddawna. Ze sfery marzeń i teoretycznych bardziej kombinacji wypłynęły one po raz pierwszy ~~1905/6 roku~~ ^{1905/6 roku} podczas rewolucji rosyjskiej, która w prowincjach bałtyckich przybrała charakter bardziej nacjonalistyczny. Zywiołowo wybuchła morderczona dotąd nienawiść do Niemców, jako do odwiecznych ciemności bytu łotewskiego, i do rządu rosyjskiego, jako do gasicielea wszelkiej samodzielności i swobody narodowej. Wśród pożogi siedzib ziemiaństwa niemieckiego i huk bomb, rzucanych w liczne zastępy wyższych i niższych urzędników rosyjskich, tworzyły się większe i mniejsze republiki łotewskie, niektóre z nich nie przekroczyły granic jednej gminy i nie przetrwały dłużej niż jeden tydzień, podczas gdy z innymi musiały się rachować steroryzowane władze rosyjskie. Najpotężniejszą z tych organizacji był łotewski rząd rewolucyjny w Rydze, którego władzę zmuszony był faktycznie uznawać gubernator ryski, wstępując z nim w pertraktacje i odsyłając do jego decyzji niejedną niecierpiącą zwłoki sprawę, której dla braku faktycznej siły sam nie mógł załatwić.

Gdy zwycięska reakcja zatryumfowała nad rewolucją rosyjską, rząd Stojypina zwrócił szczególną uwagę na ruch łotewski: karne ekspedycje i sądy wojenne zalały całą Łotwę i, okrutne w swych objawach, powstanie ludu łotewskiego zostało, przy czynnym udziale Niemców bałtyckich, stłumione również okrutnie w potokach krwi setek skazańców, ginących od stryczka lub kuli, częstokroć bez żadnych poważniejszych dowodów.

Prostracja, która ogarnęła ideowców łotewskich po tej krwawej rozprawie, trwała lat kilka, podczas których ruch emancypacyjny ograniczał się głównie do walki ekonomicznej, oraz zabiegów o pozyskanie ^{większej} jaknajprędzej mandatów w radach municypalnych miast nadbałtyckich.

Dopiero wojna wszechświatowa rozbudziła nanowo przygasłe nadzieje i uspięone siły narodu, a rewolucja rosyjska 1917 r. proklamując zasadę samookreślenia narodowego, dała realną podstawę dążeniom patryjotów łotewskich. W 1917 r. tworzy się w Walsku "Rada Narodowa Łotewska", składająca się z przedstawicieli wszystkich organizacji społecznych i zawodowych łotewskich. Politykę swą, dążącą do zjednoczenia w jeden autonomiczny organizm wszystkich ziem, zamieszkałych przez łotyżów, oparła Rada Narodowa o koalicję, z której pomocą miała nadzieję uniezależnić się od ekonomicznego ucisku i politycznej supremacji Niemców bałtyckich, oraz uzyskać ^{jaknaj} ~~jaknaj~~ ^{większej} swobody od rządu republiki rosyjskiej w kierunku jaknajszerszej autonomji krajowej. Nastrój Rady Łotewskiej był jak na owe czasy dość umiarkowany - zabarwienie demokratyczno-narodowe.

Gdy w początku 1918 roku prowincje nadbałtyckie zostały zagarnięte przez wojska mocarstw centralnych, wroga Niemcom i przyjazna koalicji Rada Narodowa Łotewska była zmuszona zawiesić swe czynności, a przywódcy jej uszli przed zaborcami do Petersburga, lub do głównych centrów koalicji, dla dalszego popierania w międzynarodajnych sferach Ententy rozpoczętego dzieła emancypacji Łotwy z pod ucisku niemieckiego i rosyjskiego.

Tymczasem rozwój wypadków rosyjskich nie pozostał bez wpływu ^{na} Łotwę - pozbawione swych umiarkowanych przywódców ~~masy~~ łotewskie coraz wyraźniej skłaniały się ku skrajnej lewicy, w czym im nie przeszkadzały władze okupacyjne niemieckie, zaabsorbowane troskami wewnętrznymi.

Gdy wreszcie w listopadzie 1918 roku pękła dyscyplina wojsk niemieckich i zdemoralizowane żołdactwo, straciwszy swą moc ~~na~~ zewnętrzną, rzuciło się bezładnie z powrotem do Niemiec, a bolszewizm rosyjski gotował się zagarnąć opuszczone przez Niemców prowincje - zdeterminowana grupa pozostających w kraju lewicowych działaczy łotewskich zdecydowała się na krok stanowczy: 17 listopada ukonstytuowała się w Rydze "Rada Ludowa Łotewska", składająca się z przedstawicieli politycznych partji łotewskich, i proklamowała 18 listopada niepodległość Łotwy czyli "Łatwii". Nowa Rada Ludowa różniła się pod wielu względami od starej, nierozwiązanej

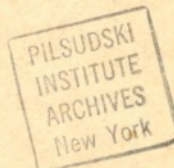
PIŁSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

Rada Rodowa, bardziej umiarkowana, składała się z elementów społecznych burżuazyjnych, przeważnie bezpartyjnych. Rada zaś Ludowa, bardziej radykalna, powstała ze zrzeszenia przedstawicieli partji politycznych, ze związkiem chłopskim na swem skrzydłku prawem, z socjaldemokracją na lewym. Środek stanowiło kilka partji demokratycznych z różnymi przymiśnikami, wszystkie o zabarwieniu socjalistycznym. V

Ogłoszona przez Radę Ludową 18 listopada 1918 roku Niepodległa Łotwa obejmowała całą byłą gubernję Kurlandzką /powiatów/10/, 4 powiaty byłej gub. Liflandzkiej /Ryski, Wolmarski, Wendeński i Wolkski/ i 3 powiaty gub. Witebskiej /Dynaburski, Rzeżycki i Lapski/ czyli tak zwano Inflanty Polskie. Wszystkiego 63299 kilometrów kwadratowych - 2552000 mieszkańców - z 1777 kilometrami linii granicznej, z czego na linję morską przypada 519 kilometrów - z trzema pierwszorzędnymi portami Libawą, Windawą i Rygą. Polacy zamieszkują głównie t. zw. Inflanty Polskie, gdzie stanowią około 10% wszystkich mieszkańców /czyli - 60000 ludności/ podczas gdy drugie tyle rozsiane jest po reszcie kraju. V

Powołany przez Radę Ludową rząd łotewski składał się z samych łotyszów a mianowicie:

1. Prezes Ministrów - Ullman
 2. Minister spr. zewn. Meyerowitz
 3. " spr. wewn. Walter
 4. " wojny - Salit
 5. " rolnictwa - Goldman
 6. " handlu - Paegle
 7. " komunik. - Germanowski
 8. " aprowizacji - Blumberg.
- byli członkowie Dumy rosyjskiej.

Gabinet Ullmana uzyskał od Anglii uznanie faktycznej niepodległości Łotwy, oraz obietnicę obrony przed rosyjskim bolszewizmem aż do sformowania dostatecznej ilości wojsk łotewskich; jakoż do portu ryskiego zawitało kilka angielskich statków wojennych. Gdy jednak wojska sowieckie, opanowawszy Inflanty Polskie, wielkimi siłami zbliżyły się do Rygi, admirał angielski, nie otrzymując posiłków, uznał walkę za niemożliwą, zaś ministerjum Ullmana wobec braku wojsk łotewskich, których tylko parę tysięcy zebrać potrafiło, zdecydowało się w grudniu 1918 r. opuścić Rygę i prze-

nieść się do Libawy, okupowanej przez Niemców, którzy się stamtąd wynosić nie zamierzali: Opuszczoną większą część Łotwy zajęły wojska bolszewickie, posunawszy się na zachód aż do rzeki Windawy, gdzie je wstrzymały wojska niemieckie.

Pierwszym zadaniem gabinetu Ullmana powinno było być jaknajspieszniejsze tworzenie siły zbrojnej zarówno dla walki z bolszewikami, jak i dla wzmocnienia swego stanowiska w stosunku do okupantów niemieckich.

Jakoż powierzył on formowanie wojsk łotewskich byłemu pułkownikowi wojsk rosyjskich Fotyszowi Ballodowi, który doprowadził ich stan liczebny do 7000 ludzi.

Prócz tych wojsk łotewskich tworzyła się na Łotwie, pod wodzą admirała rosyjskiego ks. Liwena, oddział wojsk rosyjskich, tak zwanych białych, których zadaniem miała być walka z bolszewikami, aż do ostatecznego jego pokonania i odrodzenia Rosji- ilość ich do dzisiejszego dnia bodaj nie przekroczyła 2000 ludzi.

Niezależnie od tego Niemcy bałtyccy zakrzętnęli się około utworzenia z pomiędzy siebie wojsk ochotniczych, przeznaczonych oficjalnie do obrony kraju przed bolszewikami, mających jednak także na celu wzmocnienie stanowiska Niemczyzny nad Bałtykiem, liczą one podobno z górami 10000 żołnierza; oddziały te stoją pod dowództwem oficera wojsk niemieckich Fletschera i przyjęły nazwę "Baltische Landeswehr"

Gdy wreszcie dodamy do tego silną jeszcze armję niemiecką, która pod dowództwem generała von der Golza okupuje Łotwę zachodnią i prawie całą Łotwę etnograficzną i wydzieliła z pośród siebie znaczny oddział ochotniczy, pod wezwaniem "Eiserne Division", przeznaczony do walki z wojskami bolszewickimi, to otrzymamy 4 samodzielne formacje, z których tylko Baltische Landwehr i Eiserne Division w bliższych ze sobą pozostają stosunkach.

Ucieczka rządu Ullmana z Rygi i pozostawienie z górami 2/3 części Łotwy na pastwę rozbeztwionego bolszewizmu, oraz pewne zabarwienie socjalizmem rozporządzenia rządu łotewskiego krytycznie doń usposobiły zachowawcze i posiadające sfery łotewskie, zaś nieskrywana przezeń nienawiść do Niemców i pogłoski o różnych projektowanych antyniemieckich zarządzeniach pobudziły sfery niemieckie do czynnego przeciw niemu wystąpienia.

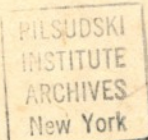
Zamachem stanu z dnia 16 kwietnia 1919 r. dekonanym z inicjatywy niemieckiej i przy zbrojnej pomocy Baltische Landeswehr obalono gabinet Ullmana, który się schronił w porcie libawskim pod opiekę krążowników angielskich.

Ententa nie uważała za potrzebne aktywnie i energicznie wziąć stronę swego sprzymierzeńca, to też, przy decydującym współdziałaniu niemieckim, objął rząd łotewski konserwatywny gabinet Needry, który gdy próby kompromisu z Ullmanem spełzły na niczem, ukonstytuował się jak następuje:

I. Prezes ministrów	} Needra	
i minister spr. wewn.		
2. ^{Zastępca ministra} Minister spr. wewn.		Bołkowski
3. Minister wojny		Wankin
4. " rolnictwa		Ausberg
5. " oświaty		Kupcz
6. " komunik.		Leepin
7. " aprowizacji		Kraskaln
8. " pracy		Kampe
9. " finansów		Schwarz
10. " handlu i przep.		Smit
11. " sprawiedl.		Sokolowsky
12. Zastępca min. spr. zewn. i kontroler państw.		v. Brünner

vv
Totysze

niemcy

Gabinet ten nie cieszy się popularnością na Łotwie I/ z powodu jego stosunku do Niemców, którzy go stworzyli i popierają 2/ z powodu zbyt konserwatywnego jego kierunku w porównaniu do dzisiejszego nastroju większości narodu łotewskiego. Mając jednak poparcie niemieckie i opierając się na 4-ch wyżej wymienionych formacjach wojskowych nowy gabinet rozpoczął energiczną akcję antybolszewicką. 22 maja została bolszewikom odebrana Ryga i wojska sowieckie usunięte z granic Łotwy z wyjątkiem trzech powiatów Inflant Polskich.

I tak się stało, że uznany przez zwycięską Ententę rząd Ullmana zmuszony do bezczynności, chroni się na okręcie w porcie libawskim pod zasłoną dział statków angielskich, zaś popierany przez pobite Niemcy rząd Needry, zasiada w Rydze, stolicy łotewskiej, i sprawuje rząd, które faktycznie kierowane są przez Niemców.

Ullmanowi udało się wprowadzić zwołać na 12 maja posiedzenie Rady Ludowej, która go przed półrokiem była mianowała i która teraz wypowiedziała się za nim, a przeciwko Needrze. Realnej korzyści jednak to mu nie przyniosło, bo organizacje wojskowe, albo wypowiedziały się za Needrą, jak Baltische Landeswehr i Eiserne Division, albo, jak Ballod i Liven, proklamowały swój neutralitet w sprawach polityki wewnętrznej, Needra zaś nie uznał autorytetu Rady Ludowej, twierdząc że ona: 1/ powstała samorzutnie, bez przeprowadzenia jakich bądź szerszych wyborów, oraz bez zgody egzystującej już dawniej i działającej Rady Narodowej /patrz wyżej/, którą usunięto, nie może wymagać posłuchu od elementów stojących poza składającymi ją partjami, 2/ będąc przedstawicielką jedynie partji politycznych łotewskich, może mieć za sobą tylko kilka % ludności kraju, bo wobec kompletnego braku uświadczenia politycznego wśród ludu, tylko kilka % ludności należy do partji politycznych.

Dla umocnienia swego stanowiska, postanowił gabinet Needry zwołać w ciągu lipca tymczasowe zebrania nadobowe, powstałe z wyborów kurjalnych, a mianowicie: na wsi 1/ wielka własność, 2/ własność chłopską i 3/ bezrolni; zaś w miastach 1/ handel i przemysł 2/ mieszczaństwo 3/ proletarijat. Projekt swój motywuje tem, że tylko taki podział odpowiada realnym warunkom i ustosunkowaniu ludności na Łotwie.

Zarzut germanofilstwa odrzuca Needra stanowczo, natomiast przyznaje, że musi się rachować nie tylko z chwilową okupacją Łotwy przez wojska niemieckie, ale co ważniejsze z żywiołem niemieckim od wieków osiadłym na Łotwie, zrosłym z tym krajem, przedstawiającym pierwszorzędną potęgę ekonomiczną i kulturalną i nie dającym się wyeliminować, bez naruszenia zasad sprawiedliwości i podstaw krajowego dobrobytu. W tym też duchu zawarł Needra w końcu maja układ z przedstawicielami ludności niemieckiej, mocą którego:

- wielka własność ziemska zrzeka się na rzecz bezrolnych 2/3 części swych obszarów, za cenę przedwojenną, wypłacaną sposobem długoterminowej pożyczki państwowej.
- szlachta i ziemiaństwo zrzekają się wszelkich przywilejów stanowych.
- za co rząd łotewski gwarantuje prawa mniejszości niemieckiej - autonomję szkół niemieckich, równouprawnienie języka niemieckiego, obsadzanie urzędów nie według narodowości, lecz według wartości osobis-

tej - wreszcie ordynację wyborczą, zabezpieczającą współdziałanie Niemców w ciele prawodawczym.

Tak więc posiada dzisiaj Łotwa dwa rządy odpowiadające dwóm kierunkom politycznym w kraju:

I/. Gabinet Ullmana, powstały z inicjatywy w większości swej z socjalistycznej Rady Ludowej Łotewskiej, - silnie lewicowy - wybitnie antyniemiecki. Chociaż dotąd zmuszony był do bezczynności i dodatnich dla kraju rezultatów swej działalności wykazać jeszcze nie może, cieszy się większą niż gabinet Needry popularnością, bo odpowiada skrajnie antyniemieckiemu i lewicowemu nastrojowi mas robotniczych w miastach, oraz mało i bezrolnych na wsi, jako też postępowego odłamu inteligencji łotewskiej.

W ostatnich jednak czasach, korzystając, że siły niemieckie nie sięgają do graniczącej z Estonją północnej części państwa łotewskiego, rozpoczął tam, przy pomocy sprzyjającego mu, a wrogiemu Niemcom rządowi estońskiemu, organizację sił zbrojnych łotewskich. Siły te, w ilości 15000 żołnierzy, wystąpiły już wspólnie z estończykami do walki z niemieckimi wojskami "Baltische Landeswehr" i "Eiserne Division", i, przy dyplomatycznym poparciu Ententy, odjęły Needrze sporą część łotewskiego kraju, od granicy północnej aż do miasta Wenden, a według ostatnich pogłosek aż po samą Rygę.

W ostatnich czasach, po podpisaniu traktatu pokojowego i po moim wyjeździe z Łotwy, koalicja podobno wywarła silny nacisk na konsystujące tam wojska państwowe niemieckie, zmuszając je do stopniowego opuszczenia kraju i dając możliwość Ullmanowi wysiąść w Libawie na ląd i energiczniej niż dotąd wziąć się do pracy.

Program Ullmana i jego zwolenników jest umiarkowanie socjalistyczny, trzeba jednak podkreślić, że w narodzie politycznie tak mało uświadomionym, o małych i powierzchownych zasobach kultury, orientacja polityczna bywa zakorzeniona niegłęboko, przedstawia się niejasno, to też lada nastroj, poryw uczucia łatwo nią zychwiać może, tak na przykład nienawiść do Niemców może spowodować decyzje i postępy, przekraczające granice socjalizmu umiarkowanego i potrafić o komunizm i bolszewizm.

Zadaniem postawionem sobie przez gabinet Ullmana jest utworzenie niepodległej, demokratycznej republiki ludowej i obrona jej samodzielności zarówno przed niemieckimi, jak i przed rosyjskimi zakusami, w ścisłym sojuszu z Litwą jako narodem pobratymczym, oraz przy pomocy Anglii, której wzamian gotów przyznać poważne koncesje.

Nie brak wskazówek, że Anglicy mają daleko idące plany, dotyczące wybrzeży morza bałtyckiego, w których państewko Łotewskie niepoślednią gra rolę. Rzucone nawet było słowo o „Egipcie północnym”, tem trafniejsze, gdy się wspomni o gruntownie opracowywanym projekcie połączenia Rygi z Odessą przez Dniepr i Dźwinę. Takie rozstrzygnięcie sprawy Łotewskiej położyłoby tamę dążeniom rosyjskim do zawładnięcia Łotwą i do odzyskania portów bałtyckich. Dziś jednak wobec tajemniczego i niezdecydowanego stanowiska Anglii względem wewnętrznych sporów Łotewskich i popieranych przez Niemców pretensji rosyjskich, przyszłe losy Łotwy przewidzieć się jeszcze nie dają.

II. Gabinet Needry, zawdzięczający swe powstanie Niemcom, popierany jest przez zachowawcze i posiadające klasy Łotewskie, które się boją socjalizmu Ullmana, widząc w nim jeno stan przejściowy do bolszewizmu, mającego na Łotwie zwolenników w proletariacie miejskim i wiejskim.

Gabinet Needry i otaczający go zwolennicy mają bezwarunkowo więcej niż rząd Ullmana dojrzałych, państwowo twórczych elementów; zgubną jednak dla nich pod każdym względem może się okazać zbyt ingerencja niemiecka.

Ideę niepodległości Łotewskiej popierają oni równie gorąco jak Ullman uznając Niemcy i Rosję za jej wrogów, z którymi walka będzie ciężka i niepewna. Jednak dla wzmocnienia i skonsolidowania Łotwy dążą oni do ugodowego załatwienia sporu niemiecko-Łotewskiego wewnątrz kraju, a także do zastąpienia hasła politycznych hasłami pracy organicznej. Sojusz z Litwą ma w Needrze też gorącego zwolennika.

Popularnością wśród Łotyszów gabinet Needra się nie cieszy zdyskredytowała go od samego początku pomoc znienawidzonych Niemców.

Zarzucają mu brak samodzielności, oraz zbyt konserwatywny w porównaniu do nastroju większości narodu kierunek.

III. Pozostaje mi jeszcze zobrazować poglądy Niemców, którzy chociaż nieliczni / II-15% ludności / i oficjalnego przedstawicielstwa nie mają, jednak przedstawiają pierwszorzędą potęgę pod względem ekonomicznym i kulturalnym, a wobec doskonałej organizacji, posiadają ogromne wpływy w kraju i zagranicą.

Do listopada 1918 r. Niemcy bałtyccy, wpatrzeni w Wilhelma i Hindenburga nie przypuszczali innej przyszłości dla krajów bałtyckich jak tylko wstąpienie w skład rzeszy niemieckiej i dyskusji podlegały jedynie pytania, czy mają one stanowić oddzielne państwo w rzeszy, czy też wejść w ściślejszy związek z Prusami na podstawie unji personalnej, lub nawet realnej.

Wypadki listopadowe wywołały czasowo pewien chaos i nawet rozbieżność w orientacji niemieckiej, ale już w pierwszych miesiącach 1919 r. wobec zagrożonego bytu ekonomicznego i kulturalnego zdołali się otrząsnąć z odrętwienia, stworzyli organizację militarną pod nazwą Baltische Landeswehr i przedstawicielstwo narodowe pod nazwą Baltischer Landesrat. Organizacje te dowiodły swej siły przez obalenie wrogiego im gabinetu Ullmana, utworzenie koalicyjnego gabinetu Needry, oraz pomyślną walkę z bolszewizmem, w której główny wzięły udział.

Co do orientacji politycznej, to podlegała ona z konieczności gruntownej rewizji, gdy klęska niemiecka zniszczyła wszelkie projekty przyłączenia bałtyckich prowincji do rzeszy niemieckiej. Samodzielności Łotwy nie mogą popierać Niemcy, bo wobec żywiołowej Łotyszy ku Niemcom nienawiści, oraz zgubnych dla kapitału niemieckiego socjalnych przewrotów, niepodległa Łotwa byłaby klęską Niemczyzny bałtyckiej. Wobec tego pozostał jedyny ratunek w powrocie pod władzę Rosji, której w przeszłości tyle zawdzięczali i którą w przyszłości spodziewają się ujrzeć mała ^{Zmniejszą} ~~zmniejszoną~~, wierzą w restaurację Rosji monarchicznej, którą wobec pogromu inteligencji rosyjskiej nie mniej niż dawniej czerpać będzie wśród Niemców bałtyckich potrzebny jej do zaprowadzenia ładu i spokoju materiał urzędniczy, pomagając im wzajemnie do utrzymania dominującego stanowiska na Łotwie.

Niezależnie od tego ogół niemiecki jest zdania, że do odzyskania przez państwo niemieckie utraconej potęgi, niezbędnym jest dlań sojusz z Rosją, której przepowiadają prędkie zmartwychwstanie. do uskuteczenia tego sojuszu w pierwszej linii powołanymi są czują niemcy bałtycy, związani z obu stronami nierozdzielnymi więzami wspólnej tradycji i interesu. Aby zaś mieć możność najkorzystniejszej pracy w tym kierunku, dają oni do powrotu bałtyckich prowincji pod rządy zmartwychwstałej Rosji bolszewickiej. Dla osiągnięcia tego celu poruszone są wszystkie sprężyny w kraju i zagranicą, a pomagają im w tem zarówno niemcy z Rzeszy, jako też wszyscy Rosjanie i Żydzi nadbałtycy.

Ruch ten poważny, którego niebezpieczeństwo uznają oba rządy Łotewskie jest zarem antypolskim, bo słusznie widzą wszyscy w Polsce przeciwniczkę sojuszu rosyjsko-niemieckiego i zwolenniczkę niezawisłości Łotewskiej. Z tych też powodów zbliżenie do Polski ma zwolenników i w Ullmanie i w Neederze i przychylnie jest widziane przez wszystkie sfery Łotewskie, a jedyną poważną przeszkodą jest okrzyczany imperjalizm i zaborczość polska, która dzięki nieustannym skargom Litwinów, oraz konsekwentnym i świadomym kłamstwom rozsiewanym przez prasę niemiecką, żydowską i rosyjską nastraja nieufnie ku nam młody i drażliwy nacjonalizm Łotewski.

Jaknajspieszniejsze ustanowienie stałego przedstawicielstwa polskiego na Łotwie byłoby niezbędnem zarówno ze względu na ekonomiczne interesy Polski, jako też dla zbliżenia politycznego, śledzenia losów nieugruntowanej jeszcze państwowości Łotewskiej, wyświelenia intryg i oszczerstw antypolskich, oraz ochrony i poparcia polskiego elementu, tak licznie i od tak dawna osiadłego w granicach Łotwy.

11.

od II: Nawiązanie stosunków z Łotwą .

gdym otrzymał polecenie nawiązania stosunków z łotewskimi sferami miarodajnymi, warunki polityczne na Łotwie były u nas w kraju jeszcze najzupełniej nieznane; dlatego też, aby uniknąć wszelkich nieprzewidywanych szkopułów, oficjalnie dano mi zlecenie zbadać stan polskich jeńców i uchodźców na Łotwie, i tylko poufnie polecono nawiązać stosunki z temi organizacjami łotewskimi, do których potrafię się zbliżyć . Na piśmie nie otrzymałem żadnego zlecenia ani pełnomocnictwa.

Dobrze się tak stało, bo zaraz po przejechaniu linii demarkacyjnej polsko - litewskiej, gdym chciał w litewskich Koszedarach wziąć bilet do łotewskiej Libawy, zostałem zatrzymany przez władze wojskowe niemieckie i, mimo przedstawienia świadectwa międzynarodowego komitetu Czerwonego Krzyża Genewskiego, zniewolony do udania się do Kowna żeby tam, w głównym dowództwie niemieckim, wytłomaczyć się z celów mojej podróży. -

W Kownie musiałem się stawić w wydziale wywiadowczym niemieckiego sztabu generalnego, gdzie byłem poddany nieskończenie długiej indagacji, podczas której usiłowano mi dowieść, że cel mojej podróży nie jest humanitarny, ale polityczny. Gdym przekonał władze niemieckie o bezpodstawności podejrzenia i otrzymał pozwolenie na jazdę do Łotwy, udałem się 11 czerwca 1919 r. do Libawy, aby tem nawiązać rokowania z rządem łotewskim Ullmana, który, choć zrzucony przez Niemców, zastąpiony przez koalicyjne łotewsko-niemieckie Ministerjum Needry, i zmuszony do ucieczki na okręt stojący w porcie libawskim pod opieką Ententy, jednak nie przestawał być uznawanym przez wielką, może nawet większą część narodu łotewskiego .

Wobec scisłej kontroli ze strony władz niemieckich, nie mogłem widzieć się osobiście z premierem Ullmanem, ale prowadziłem z nim pertraktacje przez osobiście mi dobrze znanego prokuratora Sądu apellacyjnego łotewskiego Kwelberga, oraz przez dyrektora Kancelarii rady Ministrów Rudsita, który jeżdżąc między miastem Libawą, a statkiem Ullmana z całą gotowością podjął się pośrednictwa między nami . -

Rezultat tych pertraktacji z Ullmanem, jako też i innymi działaczami łotewskimi, oraz z Ministerjum Needry, zakomunikują przy końcu sprawozdania, a to dlatego, że wszyscy przedstawiciele najrozmaitszych kierunków myśli politycznej i społecznej łotewskiej, z którymi

miałem sposobność rozmawiać, w traktowaniu sprawy polskiej okazali zupełną jednogomyślność, zajmując bez wyjątku przychylnie dla nas stanowisko. -

Z Libawy pojechałem do niedawno oswobodzonej z pod bolszewickiego jarzma Rygi, gdzie pertraktowałem osobiście z prezesami rady Ministrów Needrą, ministrem rolnictwa Ausbergiem, oraz kilkoma działaczami społecznymi z obozu konserwatywnego a także z przedstawicielami Rady Ludowej Łotewskiej, z jej Vice - prezesem adwokatem Sengalem na czele. ✓

Miałem również sposobność porozumienia się z grupą niezawisłych łotyszów, dążących do pojednania obu rządów dla skonsolidowania polityki łotewskiej. Najwybitniejszym z pomiędzy nich jest p. Simson, który większą część życia spędził w Paryżu i Londynie i tam pracą publicystyczną oddał sprawie łotewskiej wielkie usługi. Dzisiaj pozostaje on w bliskich stosunkach z przedstawicielami koalicji i odegra prawdopodobnie niepoślednią rolę w życiu politycznym Łotwy. Było by to dla nas bardzo pożądanym, bo ma on dla Polski dużo sympatji i zrozumienia.

Rozmówiłem się też z przedstawicielami myśli łotewskiej na Inflantach polskich, p.p. Kambala i Seil z obozu Ullmana, oraz ks. Welkme i p. Berysowem z obozu Needry. -

✓ O orjentacji niemieckiej miałem bezpośrednie i szczegółowe wiadomości od ^{artuków} ~~włanków~~ niemieckich organizacji wojskowych adwokata Erdmana i barona Lilienfelda, oraz od hr. Borchy, urzędnika ministerjum spraw zagranicznych gabinetu Needry. -

Jednogomyślne jakiem już wspomniał, zapatrywanie się działaczy łotewskich na stosunek do Polski, da się sprowadzić do następujących punktów: -

✓ 1/ Nawiązanie stałego bezpośredniego stosunku między obu Państwami przez ustanowienie ^{wzajemny} ~~we wzajemny~~ przedstawicielstw dyplomatycznych.

✓ 2/ Uznanie przez Polskę granic Państwa Łotewskiego, obejmujących: całą gubernię Kurlandzką, 4 pow. gub. Liflandzkiej (Ryzki, Wolmarski, Wendeński i Wołkski) oraz 3 pow. gub Witebskiej (Dyngburski, Rzeżycki i Lucyński) czyli tak zwane Inflanty Polskie. -

v
v

mniejszości

3/ Zabezpieczenie ^{praw} kulturalnych i politycznych ~~umiejęt-~~ności polskiej na Łotwie , głównie na Inflantach Polskich . -

4/ Ułatwienie handlu polskiego przez porty łotewskie Rygę, Windowę i Libawę . -

5/ Zawarcie umów treści ekonomicznej, politycznej i militarnej mających na względzie obronę przeciwko wspólnemu niebezpieczeństwu niemiecko-rosyjskiemu.

Życzeniem działaczy łotewskich jest wciągnięcie polaków z Inflant Polskich do współdziałania w życiu społecznym i urzędowym Łotwy. Powoduje ich do tego brak sił inteligentnych do obsadzenia wszystkich stanowisk urzędowych w kraju, oraz zebrane na Inflantach Polskich doświadczenia o sprawiedliwej i liberalnej działalności polaków na stanowiskach, zajmowanych tam w przeszłości. -

v

Przychylnie stanowisko łotyszów względem polaków wpływa wreszcie z przeświadczenia, że będąc w polakach inflanckich mieli sojuszników w walce z bałtyckimi Niemcami, oraz zdrowy konserwatywny element, w przeciwieństwie do wstecznicstwa szlachty i mieszczaństwa niemieckiego. -

Jedynym szkopułem przy zawiązaniu bliższych stosunków między Polską a Łotwą, stanowi okrzyczana dziś zaboboczość polska na wschodzie . Zrozumiała w tym względziedrażliwość i nieufność młodego narodu starają się rozdmuchać wrogię nam żywioły niemieckie, rosyjskie i żydowskie. Gazety ich przepełnione są oszczerstwami bajkami na temat imperjalizmu polskiego. Litwini z którymi Łotwa życzy wejść w ścisły sojusz, dolewają także oliwy do ognia, skarżąc się na polską nietolerancję oraz na zabranie przez Polaków Wilna " tej odwiecznej stolicy litewskiej " . -

To też na wstępie wszelkich rokowań wpływa pytanie o zamiarach polskich na wschodzie i o losach Wilna. -

Drażliwą kwestję Wilna starałem się załatwić wymijająco, zaznaczając że nie jest ona jeszcze zdecydowana i że litwini przez swe zachowanie się nie ułatwiają jej rozstrzygnięcia. Zarzut zaboboczości polskiej odrzucałem stanowczo, wskazując na to, że Polska otoczona dwoma niebezpiecznymi wrogami : Rosją i Niemcami w pierwszej linii musi dzisiaj wszystkie swe siły zwrócić przeciwko Niemcom, wobec czego chciałaby się od Rosji odgrodzić ochron-

V nym pasem Państw Samodzielnych, któreby nas chroniły od niespodziewanego ataku. Taka kombinacja wyklucza możliwość zaborczej polityki na wschodzie, bo żeby mieć wskazaną wyżej korzyść z państw nowopowstałych, potrzebuje nie^{de} Polska jaknajsilniejszemi i sobie zaprzyjaźnionemi, kaźden zaś akt zaborczy wręcz przeciwny wywoływałby skutek, osłabiałby i zniechęcałby sąsiadów i zbliżałby granice Polski do niebezpieczeństwa rosyjskiego. Wreszcie ekspansywna polityka wymagałaby nakładu tak wielkich sił, jakich ^{nie}niwobudująca się Polska jeszcze nie posiada. Powyższymi wywodami łagodziłem podejrzliwość łotewską w tej jedynej sprawie, która ma ci harmonję interesów polsko-łotewskich . -

V Dążenie do zawarcia Sojuszu polsko-łotewskiego byłoby zadaniem ogromnej wagi zarówno dla ekonomicznych i politycznych interesów Państwa Polskiego, jako też przez wzgląd ^{na} z górą sto-tysięczny zastęp polaków, który od 311/2 wieków zamieszkuje Łotwę, wniósł do niej całe skarby polskiej kultury i zachowując tę kulturę do dnia dzisiejszego, ukochał całym sercem swe rodzinne, inflanckie, tak długo z Polską złączone strony, nie przestając nigdy czuć się obywatelem polskim.

Sojusz polski z Łotwą da temu zastępowi możność pogodzenia swego patryotyzmu polskiego z przywiązaniem do strzechy rodzinnej da możność połączenia pracy dla swej dzielnicy ze służbą wielkiej polskiej Ojczyźnie.

Władysław Sołtan

10.7.19.

